

A z ər b a y c a n R e s p u b l i k a s ı

D a x i l i İ ŝ l ər N a z i r l i y i

P o l i s A k a d e m i y a s ı

Kafedra: “Mülki hüquq”

Kommersiya hüququ

fənni üzrə

İSTİQAMƏTVERİCİ MÜHAZİRƏ

**Mövzu № 5. Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin
istehsal fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi**

Tərtib etdi:

Polis Akademiyasının «Mülki hüquq»
kafedrasının dosenti, polis polkovniki,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Rəşad Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının DİN-in Polis Akademiyasının «Mülki hüquq» kafedrasının 13 mart 2020-ci il tarixdə keçirilən iclasında müzakirə edilmiş və tədris prosesində istifadəsi məqsədamüvafiq hesab edilmişdir. Protokol № 7, 13 mart 2020-ci il.

Bakı - 2020

Mövzu № 5. Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin istehsal fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi.

PLAN:

GİRİŞ:

Sual 1. Qloballaşma şəraitində standartlaşdırmanın anlayışı və əhəmiyyəti.

Sual 2. Standartların anlayışı və növləri.

Sual 3. İstehlakçıların hüquqlarının və qanuni mənafelərinin müdafiəsi.

NƏTİCƏ:

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2019-cu il. maddə: 59.
2. “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının 15 dekabr 1992-ci il tarixli Qanunu. Mad. 13.
3. “İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 19 sentyabr 1995-ci il tarixli Qanunu.
4. “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının 17 may 2019-cu il tarixli, 1587-ci nömrəli Qanunu.
5. «Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırılmasının mərhələlər üzrə tətbiq edilməsi haqqında» 1 iyul 1993-cü il tarixli Nazirlər Kabinetinin 343 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.
6. “Azərbaycan Respublikası ərazisində parəkəndə ticarət obyektlərində dəyişdirilməli olmayan malların siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 may 1998-ci il tarixli 114№-li Qərarı.
7. Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikasının ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 noyabr 1998-ci il tarixli Fərmanı.
8. Bəzi istehlak mallarının istehsalı və dövriyyəsi ilə əlaqədar dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 avqust 2005-ci il tarixli Fərmanı.
9. Alkoqollu içkilər, etil (yeyinti) spirti və tütün məmulatı istehsalının, idxalının və satışının tənzimlənməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 fevral 1999-cu il tarixli Fərmanı.
10. Azərbaycan Respublikasında ticarət, ictimai iaşə, məişət və digər növ xidmət Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 3 aprel tarixli 94 nömrəli qərarı
11. Aslanov S. X. Sahibkarlıq hüququ. Bakı, «Digesta» nəşriyyatı, 2005. Səh. 394-408.
12. Гражданское и торговое право зарубежных стран. Учебное пособие. Под ред. В.В. Безбаха, В.К. Туринского. М., 2004.

13. Ершова И.В. Предпринимательское право. Учебник. М., Юриспруденция, 2002.
14. Занковский С.С. Предпринимательское (хозяйственное) право в 21 веке. Преемственность и развитие. М. 2001.
15. Коммерческое право: В 2 ч.: Учебник /Под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой; СПбГУ. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2002.
16. Пантюхин А.В., Смирнова Е.В. Предпринимательское право: в вопросах и ответах. Учебное пособие. М, ТК Велби, КноРус, 2004.
17. Дойников И. В. Проблемы предпринимательского (хозяйственного) права в материалах Первого Российского экономического конгресса / И. В. Дойников // Предпринимат. право. Прил. «Бизнес и право в России и за рубежом». – 2010. – № 2. – С. 2–10.
18. Неменок Н. П. Государственный контроль (надзор) в сфере защиты прав потребителей в Российской Федерации / Н. П. Неменок // Юрид. мир. – 2013. – № 4. – С. 25–34.
19. Шевченко О.М. Защита конкуренции на товарных и финансовых рынках. //Предпринимательское право № 1/2006
20. Шишкин С. Н. Государственная поддержка предпринимательской деятельности как специфическая форма государственного регулирования экономики / С. Н. Шишкин // Предпринимат. право. – 2011. – № 4. – С. 29–32.

GİRİŞ

Məlum olduğu kimi, yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində dövlətimiz sahibkarın istehsalat fəaliyyətinin hüquqi normalar əsasında nizama salınması istiqamətində xeyli işlər görmüş və görməkdə davam edir. Bütün bunları nəzərə alaraq tərtib olunmuş plan üzrə mövzunu qanunlara istinad etməklə açıqlamağa səy göstəririk.

Birinci sualda sahibkarların istehsal fəaliyyətinin standartlaşdırma vasitəsilə hüquqi tənzimlənməsi və məhsulun sertifikatlaşdırılmasının hüquqi əsasları, standartlaşdırmanın aparılması qaydası və şərtləri göstərilmişdir.

İkinci sualda standartlaşdırma haqqında qanunvericilikdə təsbit olunan standartların anlayışı verilir və təhlil olunur, standartların təsnifatı verilir.

Üçüncü sualda isə istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi, ticarət və xidmət sahələrində istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin xüsusiyyətləri təsbit olunmuşdur.

§ 1. Qloballaşma şəraitində standartlaşdırmanın anlayışı və əhəmiyyəti.

Azərbaycan Respublikasında standartlaşdırma sahəsində yaranan münasibətlər “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının 17 may 2019-cu il tarixli, 1587-ci nömrəli Qanunu ilə tənzim olunur. Qeyd olunan Qanun qüvvədən düşmüş 16 aprel 1996-cı il tarixli, № 60-IQ nömrəli Qanunu xeyli dərəcədə üstələyir. Belə ki, yeni Qanunda ilk növbədə standartlaşdırma sahəsində subyektlərin dairəsi genişlənmişdir. Yeni Qanunda standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin maraqlı tərəflərin konsensusu əsasında hazırlanması və qəbul edilməsi prinsipinə daha geniş yer verilmişdir. **Konsensus dedikdə**, maraqlı tərəflərin əksəriyyətinin əhəmiyyətli məsələlər üzrə ciddi etirazının olmaması ilə xarakterizə edilən və bütün tərəflərin fikirlərinin nəzərə alınmasına və fərqli baxışların uzlaşdırılmasına yönəldilmiş prosedur nəticəsində əldə olunan ümumi razılıq başa düşülür. Məsələn Qanunun 7.12.-ci maddəsinə müvafiq olaraq, texniki komitədə dövlət standartları konsensus əsasında qəbul olunmalıdır.

Digər bir üstün cəhət ondan ibarətdir ki, standartlaşdırma sahəsində beynəlxalq standartlara üstünlük verilir. Belə ki, Qanunun 5.2.-ci maddəsinə müvafiq olaraq, standartlaşdırma sahəsində sənədlərdə nəzərdə tutulan tələblər beynəlxalq standartlara uyğun olmalı, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmalı, malın (xidmətin, işin), prosesin, istehsal metodunun şərtlərini nəzərə almalı, habelə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının tələblərini pozmamalıdır.

Standartlaşdırma haqqında qanunvericiliyin, təhlilində çıxış edərək qeyd etmək lazımdır ki, standartlara münasibətdə könüllülük prinsipi tətbiq olunur (qanunvericilikdə müəyyən hallar istisna olmaqla), texniki tənzimləmə isə icrası məcburidir. Hüquq elmində belə bir mövqe mövcuddur ki, texniki tənzimləmə - standartlaşdırmanın bir növüdür.¹ “Standartlaşdırma haqqında” AR Qanunun 19-cu maddəsinə müvafiq olaraq, texniki tənzimləmənin şamil olunduğu malın (işin, xidmətin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun əhatə dairəsi müəyyən edilənədək və həmin mala (işə, xidmətə), prosesə (o cümlədən idarəetmə sisteminə), istehsal metoduna dair müvafiq texniki rəqlamentlər qüvvəyə minənədək, mövcud standartlara dair normativ hüquqi aktlar öz hüquqi qüvvəsini saxlayırlar və təsərrüfat subyektləri tərəfindən həmin standartların və normativ hüquqi aktların tələblərinə riayət olunmalıdır.

Həmçinin onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, standartlaşdırma haqqında qanunvericilikdə texniki rəqlament terminologiyasından istifadə olunsa da, onun leqal anlayışı təsbit olunmayıb. Belə ki, “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının 13-cü maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, uyğunluğun könüllü qiymətləndirilməsi üçün mal (iş, xidmət), onunla əlaqəli proses (o cümlədən idarəetmə sistemi), istehsal metodu, ilk növbədə, texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğun olmalıdır. Texniki rəqlamentlərin tələblərinə cavab verən və ya

¹ Брославский Л.И. Техническое регулирование качества и безопасности продукции и окружающей среды: проблемы теории и практики // Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

texniki rəqlamentlərlə tənzimlənməyən malın (işin, xidmətin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi sertifikatlaşdırma yolu ilə həyata keçirilir. Sertifikatlaşdırma sifarişçinin təşəbbüsü ilə akkreditasiya edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən qurumlar tərəfindən təmin edilir və bu barədə uyğunluq sertifikatı verilir.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsində təsbit olunan anlayışlar aparatında standartlaşdırmanın leqal anlayışı verilmişdir. Belə ki, adı çəkilən Qanununun 1.0.1-ci maddəsinə əsasən, **standartlaşdırma** – standartlaşdırma obyektlərinin təhlükəsizliyinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəlmiş, kütləvi və təkrar istifadə üçün nəzərdə tutulan normativ sənədlərin hazırlanması, qəbulu və tətbiqi prosesində ibarət fəaliyyətdir.

Azərbaycan hüquq doktrinasında isə standartlaşdırma üzrə tədqiqatlara demək olar ki, ümumiyyətlə rast gəlinmir. Hüququ elmində standartlaşdırmaya dair, onun anlayışı və məzmunu barədə fikirlər müxtəlifdir.

Hüquq ədəbiyyatından fərqli olaraq, iqtisadi ədəbiyyatlarda standartlaşdırmaya və beynəlxalq standartlara həsr olunmuş çoxlu sayda tədqiqatlara rast gəlmək mümkündür.² Lakin, onu da qeyd etmək lazımdır ki, hüquqi müstəvidə standartlaşdırma üzrə tədqiqatlar olduqca əhəmiyyətlidir.³ Standartlaşdırmanın könüllü təbiətinə görə ərtaflı tədqiqatlardan kənarla qalmasını göstərən P.Delimitsis qeyd edir ki, dövlət tərəfindən dəstəyin olmaması səbəbindən əksər tədqiqatçılar üçün standartları maraqsız etmişdir”.⁴

İngiltərə alimləri N. Brunsson və V.Cakobsson standartlaşdırmanı özünütənzimləmənin kvazi-hüquqi forması kimi nəzərdən keçirirlər.⁵ Müəlliflərin fikrincə, özünü tənzimləmənin kvazi-hüquqi forması şəraitindən asılı olaraq özünütənzimləmə formasında və ya tərəfdarlığı publik-xüsusi (hibrid) formasında ola bilər.⁶ Bu fikirləri dəstəkləyən F.Caffaggi və H. Muir Watt standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsini buna misal olaraq göstəririlər. Hətta belə bir fikir də irəli sürülür ki, standartlaşdırma ənənəvi tənzimlənməyə münasibətdə tamamlayıcı funksiyanı yerinə yetirir.⁷

Standartlaşdırmanın təbiəti məsələlərini araşdıran L.İ.Broslovskiy qeyd edir ki, ekologiya sahəsində standartlar və məhsullara olan texniki rəqlamentlər öz təbiətinə görə səlahiyyətli dövlət orqanlarının hüququyaradıcı fəaliyyətinin nəticəsi

² Blind K. The economics of standards: theory, evidence, policy// Edward Elgar Pub, 2004; Slowak A. Standard-setting capabilities in industrial automation: a collaborative process //Journal of Innovation Economics and Management. 2008, № 2, P. 147-169.

³ Delimitsis P. The Law, Economics and Politics of International Standardisation// Cambridge University Press, 2015. P. 4.

⁴ Yenə orada .

⁵ Brunsson N., Jacobsson B. A World of Standards//Oxford University Press, 2000. P.200.

⁶ Brunsson N., Jacobsson B. A World of Standards//Oxford University Press, 2000. P.200.

⁷ Caffaggi F., Muir Watt H. The regulatory Function of European Private Law// electron resurs// URL://bookre.org/reader?file=1174040andpg=11

olan normativ hüquqi aktlardır.⁸ Daha sonra müəllif qeyd edir ki, müəssisə və təşkilatların standartları könüllü tətbiq edilən sənədlər qismində təqdim olunur.⁹

Qloballaşmanın standartlaşdırmaya təsiri və onun nəticələrini göstərən N.A.Sokolova qeyd edir ki, qloballaşma şəraitində müəyyən standartların formalaşması baş verir - ətraf təbii mühitin, sağlamlığın, həyatın keyfiyyət standartları. Dövlətlərin rəqabət qabiliyyətliliyi və müvəffəqiyyəti müxtəlif bazarlarda beynəlxalq mövqelərin tutulması və bu standartların tətbiq edilməsi sürətindən asılıdır.¹⁰ Qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşma - dövlətlərin və təşkilatların beynəlxalq standartlardan geniş şəkildə istifadə edilməsinə imkan verir. Lakin, heç də o demək deyil ki, bütün mövcud olan və ya hazırlanan beynəlxalq standartlar hüquqi qüvvəsinə görə məcburi xarakterə malikdir.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq standartlaşdırmanın aşağıdakı məqsədləri müəyyən edilir:

- ❖ malın (xidmətin, işin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun sərbəst hərəkəti üçün şərait yaradılması və beynəlxalq ticarətdə lüzumsuz texniki maneələrin aradan qaldırılması;

- ❖ daxili və xarici bazarda rəqabətə davamlılığı artırmaq məqsədi ilə malın (xidmətin, işin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun keyfiyyətinin və işçi heyətinin bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi;

- ❖ malların və onlara dair ehtiyat hissələrinin texniki, texnoloji və informasiya uyğunluğunun, eləcə də qarşılıqlı əvəz olunmasının təmin edilməsi;

- ❖ mallarda və onların ehtiyat hissələrində olan müxtəlifliyin aradan qaldırılmasını və onların qarşılıqlı əvəz olunmasını təmin etməklə resurslara qənaət olunması və mallara çəkilən istehsal xərclərinin azaldılması;

- ❖ istehlakçıların mallara (xidmətə, işə) dair tələb və gözləntilərinin müvafiq mallarda öz əksini tapmasına, eləcə də istehlakçılarda malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə dair etibarın formalaşdırılmasına və malın (xidmətin, işin) keyfiyyəti haqqında dəqiq informasiya əldə etməsinə dəstək göstərilməsi, malın (xidmətin, işin) təhlükəsizliyinə və keyfiyyətinə dair istehlakçılara yanlış məlumatların verilməsinin qarşısının alınması;

- ❖ dövlət standartlarının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və regional və beynəlxalq standartlaşdırmada milli iqtisadiyyatın maraqlarının nəzərə alınması;

- ❖ innovasiyaların səmərəli tətbiqinin və yüksək texnologiyalı malların istehsalının dəstəklənməsi;

- ❖ təbii ehtiyatlardan və enerji resurslarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi;

⁸ Брославский Л.И. Техническое регулирование и стандартизация качества продукции и безопасности окружающей среды. законы и реалии России, США И Евросоюза // Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

⁹ Брославский Л.И. Техническое регулирование и стандартизация качества продукции и безопасности окружающей среды. законы и реалии России, США И Евросоюза // Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

¹⁰ Вах: Соколов Н.А. Международно-правовые аспекты управления в сфере охраны окружающей среды. Дис. на соис. учен. степени докт. юрид. наук. М. 201-, стр.54.

❖ satınalmalar zamanı dövlətin maraqlarının qorunması.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin 2-ci hissəsinə müvafiq olaraq standartlaşdırmanın aşağıdakı prinsipləri müəyyən edilir:

❖ bütün maraqlı tərəflərin standartlaşdırma prosesində bərabər şərtlər əsasında könüllü iştirakı;

❖ standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin maraqlı tərəflərin konsensusu əsasında hazırlanması və qəbul edilməsi;

❖ standartlaşdırmanın şəffaflığı;

❖ dövlət standartlarının hazırlanmasında beynəlxalq və regional standartlardan istifadə edilməsi və onların həmin standartlara uyğunlaşdırılması;

❖ standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin hazırlanmasında elm və texnikanın nailiyyətlərinin, bilik, qabaqcıl təcrübə və texnologiyaların tətbiqi;

❖ standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin bir-birinə ziddiyyət təşkil etməməsi;

❖ standartlaşdırmanın sistemliliyinin və kompleksliliyinin təmin edilməsi;

❖ insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına zərər vuracaq standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin hazırlanmasının qarşısının alınması;

❖ istehlakçıların gözləntilərinin və bazarın tələblərinin nəzərə alınması;

❖ istehsalçıların və istehlakçıların ehtiyaclarının ödənilməsi;

❖ şəxsi maraqların ümumi maraqlardan üstün tutulmasının qarşısının alınması;

❖ standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin Azərbaycan Respublikasının texniki rəqlamentlərinə uyğunluğu;

❖ standartların könüllü xarakter daşması.

Standartlaşdırmanın subyektləri. Standartlaşdırmanın subyektləri qismində aşağıdakılar çıxış edir:

➤ *milli standartlaşdırma qurumu;*

➤ *standartlaşdırma üzrə texniki komitələr;*

➤ *standartlaşdırma fəaliyyəti ilə məşğul olan digər subyektlər (dövlət orqanları (qurumları), hüquqi və fiziki şəxslər).*

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.18.-ci maddəsinə müvafiq olaraq **milli standartlaşdırma qurumu** - standartlaşdırma sahəsində dövlət siyasətindən irəli gələn işləri həyata keçirən, standartlaşdırma üzrə işlərin əlaqələndirilməsini təmin edən və standartlaşdırma üzrə beynəlxalq və regional təşkilatlarda Azərbaycan Respublikasının maraqlarını təmsil edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqandır (qurumdur). “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 17 may tarixli 1587-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanının 2.3. bəndinə əsasən, “orqan (qurum)” dedikdə “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” publik hüquqi şəxs nəzərdə tutulur.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.9.-cu maddəsinə əsasən, **texniki komitə** - standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin hazırlanması məqsədi ilə maraqlı tərəflərin iştirakı ilə yaradılan məşvərətçi

qurumdur. Dövlət standartlarının hazırlanması işlərinin planlaşdırılması milli standartlaşdırma qurumu tərəfindən formalaşdırılan, təsdiq edilən və nəşr edilən 3 illik milli standartlaşdırma proqramı əsasında həyata keçirilir. Proqramda dövlət standartlarının müəyyənləşdirilməsi, qəbul edilməsi, onların siyahısının dərc edilməsi və müntəzəm olaraq yenilənməsi üçün milli standartlaşdırma qurumu, müvafiq sahədə dövlət orqanları (qurumları) və standartlaşdırma üzrə texniki komitələr tərəfindən görüləcək tədbirlər əks olunur. Standartlaşdırma üzrə milli proqram standartlaşdırma ilə əlaqəli olan texniki rəqlamentlərin və digər normativ hüquqi aktların tələbləri, standartlaşdırma üzrə texniki komitələrin iş planları nəzərə alınmaqla hazırlanır.

Standartlaşdırma fəaliyyətinin məqsədlərinə nail olmaq üçün əsaslı iqlim, coğrafi və ya texnoloji amillər səbəbindən uyğun gəlmədiyi hallarda, müvafiq beynəlxalq, dövlətlərarası və regional standartlar və ya onların müvafiq hissələri dövlət standartının hazırlanması üçün texniki komitələr tərəfindən təhlil və istifadə mənbəyi kimi götürülməyə bilər. Dövlət standartının ilkin layihəsini dövlət orqanları (qurumları), hüquqi və ya fiziki şəxslər hazırlaya və müvafiq texniki komitəyə təqdim edə bilər.

Dövlət standartlarının işlənilib hazırlanması prosedurları standartlaşdırma üzrə texniki komitələr vasitəsilə həyata keçirilir. Milli standartlaşdırma qurumu, səlahiyyətinə standartlaşdırma obyektləri daxil olan dövlət orqanları (qurumları) və standartlaşdırma üzrə texniki komitələr hər il standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin yoxlanılmasını həyata keçirməlidirlər.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 16-cı maddəsinə müvafiq olaraq standartlaşdırma üzrə texniki komitələr dövlət, beynəlxalq, regional, dövlətlərarası standartların hazırlanmasında maraqlı tərəflərin iştirakını təmin etmək məqsədi ilə təsis edilir.

Texniki komitələr hüquqi şəxs deyil və könüllülük, tərəflərin bərabər iştirakı, standartlaşdırmanın məqsədləri və prinsiplərinə riayət olunması, komitə haqqında məlumatın açıqlığı və əlçatanlığı prinsipləri əsasında formalaşdırılır. Texniki komitələr dövlət orqanlarının (qurumlarının), fiziki və hüquqi şəxslərin təşəbbüsü və müvafiq müraciəti əsasında milli standartlaşdırma qurumu tərəfindən təsis edilir, qeydiyyatla alınır və fəaliyyətləri əlaqələndirilir.

Texniki komitənin formalaşdırılması ilə bağlı məlumat ictimaiyyətə açıq olmalıdır. Standartlaşdırma üzrə texniki komitələr dövlət standartlarının vaxtında işlənilib hazırlanmasını təmin etməlidirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Respublikamızda 15 texniki komitə fəaliyyət göstərir: standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 30 "Taxıl və taxıl məhsulları", standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 06 "Turizm və əlaqədar xidmətlər", standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 08 "Uyğunluğun qiymətləndirilməsi, standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 09 "Ekologiya", standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 10 "Tikinti materialları, məmulatları və konstruksiyaları", standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 20 "Neft, qaz və onlarla

əlaqəli məhsul və materiallar", standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə AZSTAND/TK 21 "Əməyin təhlükəsizliyi" və s.¹¹

Avropa İttifaqında standartlaşdırma prosesi fərqlidir. Əsas fərqli cəhət ondan ibarətdir ki, Avropa İttifaqının strukturunun xüsusiyyətindən asılı olaraq standartlaşdırma sahəsində tənzimləmənin iki səviyyəli modeli tətbiq olunur: Avropa İttifaqı ölkələrinin rəqlamentləri, standartları, qaydaları və digər normativ-hüquqi aktları Avropa İttifaqların rəqlametlərinə zidd olmamalıdır. Avropa İttifaqında standartlaşdırma üzrə üç orqan tərəfindən standartlar qəbul olunur: Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi, Elektrotexniki standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi, Telekomunikasiya standartları üzrə Avropa İnstitutu.¹²

Avropa İttifaqının standartları "Avropa standartlaşdırması haqqında" A1025/2012 sayılı rəqlamentində təsbit olunduğu kimi, könüllü xarakter daşıyır. Lakin, düzünə göstəriş olduğu halda məcburi xarakter daşıyır. Hətta qeyd olunur ki, Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin standartları ümumavropa standartlarına zidd olmamalıdır.

Avropa İttifaqında standartlaşdırmanın digər fərləndirici bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi və Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, onlar tərəfindən qəbul edilən standartların təkrarlanması hallarının aradan qaldırılmasına yönələn saziş bağlanmışdır.¹³ Bununla da, tətbiq olunan avropa standartlarının əksəriyyətini Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (İSO) tərəfindən qəbul olunan standartlar təşkil edir.

Standartlaşdırma məsələləri ilə məşğul olan beynəlxalq təşkilatlar içərisində ən iri təşkilat İSO adlanır. Bu təşkilat standartlaşdırma sahəsində əsas terminləri işləyib hazırlamış və qəbul etmişdir. İSO təşkilatı 1926-cı ildə Praqa şəhərində yaradılmışdır. Bu beynəlxalq assosiasiyaya o vaxt standartlaşdırma üzrə 20 dövlət daxil idi. İkinci dünya müharibəsi dövrü İSO öz fəaliyyətini dayandırdı. O zaman bu təşkilat İSA adlanırdı. Müharibədən sonra 14 oktyabr 1946-cı ildə Londonda faktiki olaraq yeni İSO təşkilatı yarandı. Həmin gün «**Beynəlxalq standartlaşdırma günü**» adlanır. Burada həmin təşkilatın nizamnaməsi (konstitusiyası) və embleması qəbul olundu. Nizamnamədə bu təşkilatın məqsədi aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir: «Təşkilatın məqsədi beynəlxalq əmtəə mal mübadiləsini asanlaşdırmaq və həmçinin zehni, elmi, texniki və iqtisadi fəaliyyət sahəsində qarşılıqlı əlaqəni genişləndirmək üçün dünya miqyasında standartlaşdırmanın inkişafına kömək etməkdir». İSO 1947-ci ildən fəaliyyət göstərməyə başladı. Dünyanın 164 milli standartlaşdırma orqanı təşkilatda təmsil olunur. İSO-nun əsas funksiyası könüllü, consensus əsaslı, bazar yönümlü beynəlxalq standartların işlənilib hazırlanmasından ibarətdir.

Yaponiyada isə standartlaşdırma üzrə Milli orqan qismində Sənaye standartları üzrə Yaponiya Komitəsi çıxış edir. Bu Komitə robotlardan başlayaraq pintoqramlara qədər olan bütün texnologiyalara və məhsullara standartların işlənilib hazırlanmasında əsas rol oynayır. Son dövrlərdə Yaponiyada standartların

¹¹ <http://azstand.gov.az/az/static/13>

¹² URL: https://europa.eu/youreurope/business/product/standardisation-in-europe/index_en.htm

¹³ URL: <http://docs.cntd.ru/document/1200054151>

məqsəd və miqyası tez-tez dəyişir. Buna səbəb isə korporativ fəaliyyətə olan texnoloji innovasiyalar və inkişafda olan sosial tələblərdir.¹⁴

Braziliya standartlar sistemi Metrologiya, Standartlaşdırma və Sənaye Keyfiyyəti üzrə Milli Sistemin səlahiyyətlərinə aiddir (SINMETRO). Bu Milli Sistemə dövlət hakimiyyəti orqanları və metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində fəaliyyət göstərən özəl təşkilatlar daxildir.

Milli Sistemin əsas məqsədi – məhsulların, proseslərin və xidmətlərin uyğunluğunu qiymətləndirməyə qabil olan texnoloji xidmət infrastrukturunun yaradılmasıdır. Bu məqsəd ilk dəfə olaraq 11 dekabr 1973-cü il tarixli 5966 nömrəli Dekretdə təsbit olunub. Metrologiya, Standartlaşdırma və Sənaye Keyfiyyəti üzrə Milli Şura (Conmetro) özünün texniki məsləhət komitələri vasitələri ilə fəaliyyət göstərir: Əlaqələndirici Ticarət Komitəsi (CBTC), Uyğunluğun Qiymətləndirilməsi üzrə Braziliya Komitəsi (CBAC) və Tənzimləmə üzrə Braziliya Komitəsi (CBR).¹⁵

Hindistanda isə standartlar sisteminə görə cavabdehliyi isə Hindistan istehlakçılarının işləri üzrə hökumət təşkilatı olan Hindistan Standartları Bürosu daşıyır (BIS). Hindistan standartları Bürosu həm mərkəzi, həm də dövlət orqanları, parlamentin üzvləri, elmi-tədqiqat müəssisələri, istehlakçıların təşkilatları və peşəkar təşkilatların nümayəndələrindən ibarət olan 25 üzvdən ibarətdir.

Hindistanda standartlaşdırma prosesi Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının qaydalarında, Ümumdünya Ticarət Təşkilatının sazişində tədbit olunan standartların işlənilib hazırlanmasının əsas prinsiplərinə cavab verir. Qeyd edək ki, ÜTT 1995-ci ildə yaradılıb. Təşkilatın qərargahı İsveçrənin Cenevrə şəhərində yerləşir. Ən gənc beynəlxalq təşkilatlardan olan ÜTT əsası 1947-ci ildə qoyulmuş Tariflər və Ticarət üzrə Baş Sazişin (GATT) davamçısıdır. Hazırda dünyanın 164 ölkəsi ÜTT-nin üzvüdür. Bundan başqa, 23 ölkə və bir neçə beynəlxalq təşkilat ÜTT-də müşahidəçi statusuna malikdir. Dünya ticarətinin 98%-dən çoxu ÜTT-yə üzv ölkələrin payına düşür. ÜTT çoxtərəfli ticarət sazişləri əsasında ölkələrarası ticarət münasibətlərinin tənzimlənməsini həyata keçirir. Təşkilatın normativ-hüquqi bazasını çoxtərəfli ticarət sazişləri təşkil edir. Bu sazişlər əmtəə və xidmətlərlə ticarəti, əqli mülkiyyət, ticarət siyasətinin icmalı və mübahisələrin həlli məsələlərini tənzimləyir. ÜTT-nin əsas məqsədi beynəlxalq ticarətin maksimum dərəcədə liberallaşdırılması və onun möhkəm əsaslarının yaradılması, bununla da iqtisadi inkişafın artırılması və insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasıdır. Təşkilatın əsas vəzifəsi çoxtərəfli ticarət danışıqlarının Uruqvay Raundu (1986-1994) nəticəsində formalaşmış Sazişlər Paketi əsasında üzv ölkələr arasında ticarət-iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsidir.

Hindistan Standartları Bürosu hind standartlarının işlənilib-hazırlanmasına nəzarət edir və özünün texniki komitələrinin vasitəsi ilə müxtəlif dövlət və özəl sektorun maraqlı tərəflərinin töhfələrini əlaqələndirir.

Bu gün Hindistan bazarında 18000-dən çox Hindistan standartları mövcuddur. Bununla yanaşı, Hindistanda Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiyanın (IEC) və

¹⁴ RL:<http://www.jisc.go.jp/eng/index.html>

¹⁵ URL: https://www.standardsportal.org/Brazil/standards_system/standards_used_in_brazil.aspx

standartlaşdırma üzrə digər beynəlxalq təşkilatları tərəfindən işlənib hazırlanmış beynəlxalq standartlardan, regional standartlardan, həmçinin də xarici ölkələrin milli standartlarından istifadə olunur.¹⁶

Koreya Respublikasında standartlaşdırma prosesi də Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının, Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiyanın aktlarında, Ümumdünya Ticarət Təşkilatının sazişində təsbit olunan əsas prinsiplərə uyğundur. Bu sahədə əsas səlahiyyətli orqanı kimi Texnologiyalar və Standartlar üzrə Koreya Agentliyi (KATS) çıxış edir. Belə ki, Texnologiyalar və Standartlar üzrə Koreya Agentliyi Koreya standartlarının işlənib hazırlanmasına cavabdehliyi daşıyır və özünün texniki komitələrinin vasitəsilə dövlət və özəl sektorun, müxtəlif maraqlı tərəflərin töhfələrini əlaqələndirir.

Bu gün Koreya bazarlarında 20000-dən çox Koreya standartları işlənib hazırlanmış, həmçinin Koreya Respublikasında Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiya tərəfindən hazırlanmış beynəlxalq standartlardan, o cümlədən regional standartlardan və xarici ölkələrin milli standartlarından istifadə olunur.¹⁷

Yuxarıda göstərilənlər bir daha onu təsdiq edir ki, beynəlxalq standartlar hər bir ölkədə geniş olaraq tətbiq olunur, o cümlədən, standartların hazırlanması zamanı dövlət və beynəlxalq təşkilatlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Müsair iqtisadi şərait və qoballaşma milli standartların beynəlxalq standartlara uyğunlaşmasına imkan yaradır.

1-ci sual üzrə nəticə:

Bu sualda sahibkarların istehsal fəaliyyəti sahəsində hüquqları, vəzifələri, o cümlədən, sahibkarın istehsal etdiyi məhsula tələb olunan standartlar, standartların anlayışı, məqsədi göstərilmişdir. Bundan başqa, bu sualda standartlaşdırmanın anlayışı verilmiş, onun məqsədi, standartlaşdırma üzrə səlahiyyətli orqanın səlahiyyətləri təsbit olunmuşdur.

Həmçinin, bu sualda sertifikatlaşdırmaya anlayış verilmiş, onun məqsədi, növləri və sertifikatlaşdırmanın aparılması qaydaları və şərtləri göstərilmişdir.

¹⁶ URL: https://www.standardsportal.org/usa_in/key_information.aspx

¹⁷ URL: https://www.standardsportal.org/usa_kr/e/key_information/key_information.aspx

§ 2. Standartın anlayışı və növləri.

Standartlaşdırma haqqında qanunvericiliyin təhlilində çıxış edərək qeyd etmək lazımdır ki, standartlara münasibətdə könüllülük tətbiq etmə prinsipi (qanunvericilikdə müəyyən hallar istisna olmaqla), texniki tənzimləmə isə icrası məcburidir.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.2-ci maddəsinə əsasən işə standart - təkrar və ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulan mala (işə, xidmətə), onunla əlaqədar prosesə (o cümlədən idarəetmə sisteminə) və istehsal metodlarına dair norma, qayda və tövsiyələri müəyyən edən, tətbiqi könüllü olan normativ sənəddir.

Ümumiyyətlə “standart” termini çoxmənalıdır. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində standart – digər obyektlərlə müqayisə üçün əsas kimi qəbul edilən nümunə, etalon, modeldir.¹⁸

Hüquq ensiklopedik lüğətdə standartta aşağıdakı kimi anlayış verilir: standart – standartlaşdırma obyektinə kompleks tələbləri, qaydaları müəyyən edən normativ-texniki sənəddir.¹⁹ Əgər diqqət yerirsək görürük ki, birinci halda standart model qismində, ikinci halda isə normativ sənəddir. Göründüyü kimi, bu terminin müxtəlif şərh üsulları mövcuddur.

Məhsul, müəyyən prosesin nəticəsidir. Bir çox məhsul bir neçə kateqoriyaya aid olan elementlərin mövcudluğu ilə səciyyələnir. Bu halda məhsulun xidmət, proqram vasitələri, texniki vasitələr və ya emal olunmuş mallara aid edilməsi onun xüsusiyyətləri arasında üstünlük təşkil edən elementlə şərtləndirilir. Proses isə xammalı (giriş parametrlərini) hazır məhsula (çıxış parametrlərinə) çevirən qarşılıqlı əlaqəsi və ya bağlantısı olan fəaliyyətlər kompleksidir. Xidmət - xarakteri, bir qayda olaraq, qeyri-maddi olmaqla, təchizatçı ilə müştəri arasındakı münasibətlər çərçivəsində həyata keçirilən ən azı bir fəaliyyətin nəticəsidir.²⁰

Qanunda təsbit olunan standartın anlayışın nəzərdən keçirdikdə onun aşağıdakı tərkib elementlərini müəyyən etmək olar:

- standart – standartlaşdırma üzrə işlərin iştirakçıları tərəfindən işlənilib hazırlanır;
- ekspertiza nəticəsidir;
- standartlaşdırma sahəsində səlahiyyətli orqan tərəfindən təsdiq olunur.
- standartlaşdırma obyektinin ümumi xüsusiyyətlərini müəyyən edir.

A.A.Sergeyev hesab edir ki, standart, onda ehtiva olunan tələblərin tətbiqin zamanı hüquqi nəticələrin yarandığı halda, hüququn mənbəyidir. Dövlətdən irəli gələn standartlaşdırma sahəsində, sənədlər normativ-hüquqi aktlar formasında ifadə olunur. Ayqı-ayrı təşkilatların sənədləri isə lokal normativ aktlardır.²¹

Materialların Sınağı üzrə Amerika Cəmiyyəti (ASTM) standartı - cəmiyyətin nizamnaməsinə və prosedur tələblərinə uyğun olan və təşkilatın konsensus

¹⁸ Вах: Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. A. Axundovun redaktəsi ilə . səh: 267-268.

¹⁹ Юридический энциклопедический словарь // сост. У.А. Янин, В.А. Захагина – М. АСТ, Владимир: ВКТ 2010. стр: 235.

²⁰ [http://azstand.gov.az/upload/files/AZS%20ISO%20IEC%2017020-2020\(1\).pdf](http://azstand.gov.az/upload/files/AZS%20ISO%20IEC%2017020-2020(1).pdf)

²¹ Сергеев А.А. Актуальные проблемы идентификации источников российского права // Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

prinsipinə müvafiq olaraq işlənib-hazırlanmış və təsdiq olunmuş sənəd kimi müəyyən edir.²²

Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi isə standartı – müəyyən xidmətlərin, proseslərin, məhsulların, materialların istehsalçıları, sahibkarları daxil olmaqla bütün maraqlı tərəflərin konsensus nəticəsində qəbul edilən qaydaları istifadə edən texniki nəşrdir.²³ Diqqət yetirsək bu anlayış Britaniya qanunvericiliyində göstərilən anlayışla oxşardır.

Maraq doğuran Avstraliyada standarta verilən anlayışdır: standart-sistemə, məhsula və xidmətə uyğunluğunun zəmanəti üçün sertifikatlaşdırma prosedurlarını təsbit edən nəşr olunmuş sənəddir. Bu sənəd təhlükəsizliyin və kəmiyyətin kriteriyalarını müəyyən etmək üçün ümumi dili təsbit edir.²⁴ Hətta, bəzi ölkələrin qanunvericiliyində standartların qeyri-məcburi xarakter daşması da təsbit olunub.²⁵

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, BMT-nin Baş Assambleyasının “İstehlakçıların maraqlarının müdafiəsi haqqında” 22 dekabr 2015-ci il tarixli 70/186 nömrəli Qətnaməsində istehlakçıların maraqlarının müdafiəsi üçün BMT-nin rəhbər prinsipləri təsbit olunmuşdur.²⁶ Bildiyimiz kimi, BMT-nin Baş Assambleyasının Qətnamələri tövsiyə xarakteri daşıyır, lakin onun məzmununda təsbit olunan müddəalara dünya ictimaiyyəti tərəfindən laqeyd yanaşıla bilməz.²⁷ Adı çəkilən Qətnamənin 2-ci maddəsində istehlakçıların hüquqlarının və maraqlarının müdafiəsinə yönəlmiş özəl sektorun qeyd olunan standartları və tövsiyələri sırasında istehlakçıların maraqlarının müdafiəsinə yönələn siyasətin zəruri elementləri sadalanır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının və Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiyanın 2004-cü il tarixli Təlimatına əsasən, standart – müxtəlif növ fəaliyyətə və onun nəticələrinə aid olan ümumi və təkrar istifadə üçün qaydaları, ümumi prinsipləri və xüsusiyyətləri özündə təsbit edən, konsensus əsasında hazırlanmış və tanınmış bir qurum tərəfindən təsdiq olunan və müəyyən sahədə optimal dərəcədə qaydaya salınmasına nail olmasına yönələn sənəddir.²⁸ Həmçinin Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqının Nizamnamə və Konsepsiyasına əsasən qeyd olunur ki, standartlar elmin, texnikanın və təcrübənin ümumiləşdirilmiş nəticələrinə əsaslanmalı və cəmiyyət üçün optimal qaydanın nail olmasına yönəlməlidir.²⁹

Ümumdünya Ticarət Təşkilatı 2005-ci ilin Məruzəsində “standart”ın iqtisadi və hüquqi anlayışları fərqləndirilir.³⁰ Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi nəzəriyyədə publik və xüsusi standartların fərqli cəhəti bu standartların müəyyən edilməsi

²² www.astm.org/ABOUT/faqs.html

²³ www.bsigroup.com/en/standard-and-publications/about-is-a-standard/what-is-a-standard

²⁴ www.standards.org/an/StandardsDevelopment/What-is-a-standard/Pages/default.aspx

²⁵ Вах: Закон Малайзии о стандартах. 1996. статья 549.

²⁶ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/449/13/PDF/N1544913.pdf?OpenElement>

²⁷ Международное публичное право: учебник для бакалавров / отв. ред. К.А. Бекяшев. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва: Проспект, 2013. С. 422-423; Право международных организаций: учебник/ Под ред. И.П. Блищенко, А.Х. Абашидзе. – М.: РУДН, 2013. С. 217.

²⁸ http://www.iso.org/iso/iec_guide_2_2004.pdf

²⁹ http://www.itu.int/dms_pub?itu-s/opb/conf/S-CONF-PLN-2015-PDF-R.pdf

³⁰ World Trade Report 2005// URL.:https://www.wto.org/english/res_e/anrep_e/wtr05-2b_e.pdf.

zamanı kimin maraqlarının nəzərə alınmasından ibarətdir. İqtisadi və hüquqi ədəbiyyatlarda standartın məzmununun əhəmiyyəti və təbiəti müxtəlif baxışlardan çıxış edərək nəzərdən keçirilir. Belə ki, publik standartlar bütün iştirakçıların maraqları nəzərə alınmaqla qəbul edildiyi halda, xüsusi standartlar isə ayrı-ayrı təşkilatların maraqları nəzərə alınmaqla qəbul edilir.

Beləliklə, xarici ölkələr və Avropa İttifaqının standart anlayışına yanaşmaları demək olar ki, oxşardır. Hər bir halda standartı “sənəd” olaraq nəzərdən keçirilir, sadəcə olaraq, standart anlayışının məzmununda bəzi halda onun köküllü xarakter daşması, bəzi hallarda isə konsensus nəticəsində qəbul edilməsinə dair birbaşa göstərişin olması müəyyən olunur.

Standartlaşdırma haqqında qanunvericilikdə standartların aşağıdakı növləri təsbit olunub:

- ❖ **dövlət standartı;**
- ❖ **regional standart;**
- ❖ **beynəlxalq standart.**

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.5.-ci maddəsinə əsasən, **dövlət standartı** - milli standartlaşdırma qurumu tərəfindən qəbul edilən standartdır. Dövlət standartları “AZS” nişanı ilə nişanlanır.

Azərbaycan Respublikasının dövlət standartlarında aşağıdakılar müəyyən edilə bilər:

- ❖ texniki rəqlamentlərlə müəyyən edilmiş tələblərə əməl edilməsini təmin etmək məqsədi ilə standartlaşdırma obyektləri üzrə zəruri tələblər;
- ❖ malın (xidmətin, işin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun təsnifatlaşdırılmasına dair tələblər;
- ❖ malın unifikasiya, uyğunluq və qarşılıqlı əvəzolunma göstəriciləri;
- ❖ termin və təriflər;
- ❖ istehlak xassələri və malın (xidmətin, işin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun keyfiyyət səviyyəsini müəyyən edən funksional təyinatlı göstəriciləri (xarakteristikaları da daxil olmaqla);
- ❖ qəbul, qablaşdırılma, markalanma, daşınma, saxlanma, utilizasiya və məhvətmə qaydaları;
- ❖ sınaq üsulları və qaydaları;
- ❖ bütün növ resursların qənaət olunmasına və resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə dair tələblər;
- ❖ idarəetmə sistemləri və onların tətbiqinə dair tələblər;
- ❖ müəyyən fəaliyyət sahəsi üzrə təşkilati-metodiki xarakterli müddəalar, eləcə də ümumi texniki norma və qaydalar.

Azərbaycan Respublikasının dövlət standartları qanunvericiliyin tələbləri, beynəlxalq, dövlətlərarası və regional standartlar və standartlaşdırma obyektlərinə olan tələbləri müəyyənləşdirən digər normativ sənədlər, elmi tədqiqatların (sınaqların) və ölçmələrin nəticələri nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır. Dövlət standartının ilkin layihəsini dövlət orqanları (qurumları), hüquqi və ya fiziki şəxslər hazırlaya və müvafiq texniki komitəyə təqdim edə bilər. Dövlət standartının

layihəsini hazırlayan subyektlər onun qəbul edilməsinin zəruriliyini əsaslandırmalıdırlar.

Dövlət standartlarının işlənilib hazırlanması prosedurları standartlaşdırma üzrə texniki komitələr vasitəsilə həyata keçirilir. Texniki komitədə dövlət standartları konsensus əsasında qəbul olunmalıdır. Bütün maraqlı tərəflərin layihə üzrə razılığı əldə edildikdən və nəzərə alınmamış rəylərlə əlaqədar rəy müəlliflərinə məlumat verildikdən sonra müvafiq texniki komitə dövlət standartını qəbul edilməsi üçün milli standartlaşdırma qurumuna təqdim etməlidir.

Milli standartlaşdırma qurumu bu Qanunun tələblərinə uyğunluğu baxımından layihənin ekspertizasını aparır və bu Qanunun tələblərinə uyğun olduğu halda hazırlanmış dövlət standartını qəbul edir və dövlət reyestrinə daxil edir. Dövlət reyestrinə daxil edilmiş dövlət standartı, eyni zamanda, standartlaşdırma üzrə dövlət fonduna daxil edilir. Dövlət standartının qüvvəyə minmə tarixi dövlət standartında göstərilir. Qəbul edilmiş dövlət standartları rəsmi nəşr edilir.

Aşağıdakı hallarda dövlət standartlarının qüvvədən düşməsi barədə milli standartlaşdırma qurumu tərəfindən qərar qəbul edilir:

- eyni məsələ ilə bağlı yeni dövlət standartının qəbulu və qüvvəyə minməsi;
- qüvvəyə minən texniki rəqlamentlərin tələblərinə zidd olması;
- aparılmış yoxlamanın nəticələrinə əsasən.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.6.-cı maddəsinə əsasən, **ilkin dövlət standartı** - tətbiqi müvəqqəti olan, istifadəsi zamanı lazımi təcrübənin əldə olunması üçün nəzərdə tutulan standartlaşdırma üzrə normativ sənəddir. İlkin dövlət standartları innovasiyalı yeni mal (iş, xidmət), onunla əlaqəli proses (o cümlədən idarəetmə sistemi), istehsal metodu üçün hazırlanır. İlkin dövlət standartlarında göstərilən tələblər texniki rəqlamentlərin və standartların tələblərinə zidd olmamalıdır.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.3.-cü maddəsinə müvafiq olaraq, **ilkin dövlət standartları** elmi tədqiqatların (sınaqların) və ölçmələrin nəticələri və innovasiyalı yeni növ malın (işin, xidmətin), onunla əlaqəli prosesin (o cümlədən idarəetmə sisteminin), istehsal metodunun tətbiqi ilə əldə edilən praktik təcrübələrin əsasında hazırlanır. İlkin dövlət standartlarının işlənilib hazırlanması standartlaşdırma sisteminin subyektlərinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilir. İlkin dövlət standartlarını dövlət orqanları (qurumları), hüquqi və ya fiziki şəxslər hazırlaya və aidiyyəti texniki komitəyə göndərə bilərlər. İlkin dövlət standartı layihəsini hazırlayan subyektlər onun qəbul edilməsinin zəruriliyini əsaslandırmalıdırlar. İlkin dövlət standartlarının layihələrinin qəbul edilməsi üçün baxılması sahə üzrə texniki komitələrin çərçivəsində həyata keçirilir. İlkin dövlət standartları 2 (iki) il müddətində qəbul olunur və qüvvədən düşmə müddətinə ən azı 3 (üç) ay qalmış aidiyyəti standartlaşdırma üzrə texniki komitə onun dövlət standartı kimi qəbulu məqsədi ilə yoxlanılmasını və onun tətbiqinin qiymətləndirilməsini təşkil edir.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.8.-ci maddəsinə müvafiq olaraq, **istinad edilmiş standart** - texniki rəqlamentdə

müəyyən edilmiş əsas tələblərin həyata keçirilməsi və texniki rəqlamentin tətbiqi məqsədilə hazırlanmış standart;

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.4.-cü maddəsinə əsasən, **regional standart** - standartlaşdırma üzrə regional təşkilatlar tərəfindən qəbul olunmuş standartdır. Qeyd etmək lazımdır ki, qanunverici dövlət standartlarının hazırlanmasında regional standartlardan istifadə edilməsi və onların həmin standartlara uyğunlaşdırılmasını standartlaşdırmanın əsas prinsiplərindən biri kimi təsbit edir. Dövlət standartları qanunvericiliyin tələbləri, beynəlxalq, dövlətlərarası standartlar və standartlaşdırma obyektlərinə olan tələbləri müəyyənləşdirən digər normativ sənədlər, elmi tədqiqatların (sınaqların) və ölçmələrin nəticələri ilə yanaşı regional standartları da nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır. Regional standartlaşdırma təşkilatlarında üzvlük haqqı, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında təsis edilən texniki komitələr tərəfindən regional standartların layihələrinin hazırlanması və onların ekspertizalarının aparılması ilə bağlı görülmüş işlərə dair xərclər dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir.

Beynəlxalq standartlar. Beynəlxalq səviyyədə beynəlxalq standartların tənzimlənməsinin xüsusiyyətlərinin düzgün başa düşülməsi üçün standartlaşdırmaya və standarta münasibətdə dövlətdaxili normaların və təcrübənin təhlil edilməsi daha məqsədmüvafiq olardı.

“Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.3-cü maddəsinə əsasən, **beynəlxalq standart** - standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul olunmuş standartdır. Standartlaşdırma sahəsində sənədlərdə nəzərdə tutulan tələblər beynəlxalq standartlara uyğun olmalı, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmalı, malın (xidmətin, işin), prosesin, istehsal metodunun şərtlərini nəzərə almalı, habelə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının tələblərini pozmamalıdır. Uyğunluğun könüllü qiymətləndirilməsi uyğunluğu qiymətləndirən qurumlar tərəfindən akkreditasiya tələblərinə, milli standartlaşdırma qurumu tərəfindən qəbul edilmiş normativ sənədlərə və müvafiq beynəlxalq standartların tələblərinə əsasən aparılır.

P. Delimatsis hesab edir ki, “beynəlxalq ticarətin fəaliyyət göstərilməsini düzgün anlamaq üçün əmtələr və xidmətlərin istehsalı və ticarəti üzrə ümumi qaydaları kimi beynəlxalq standartların yaradılması prosesinin tədqiqatının ən əsas və zəruri elementidir.³¹ Bu halda qeyd etmək yerinə düşər ki, hüquq elmində beynəlxalq standartlar – əksər hallarda beynəlxalq hüququn insan hüquqları, beynəlxalq ekologiya hüququ, beynəlxalq hava hüququ və beynəlxalq əmək hüququ kontekstində nəzərdən keçirilir.³²

³¹ Delimatsis P. The Law, Economics and Politics of International Standardisation// Cambridge University Press, 2015. P. 1.

³² Вах: Ульянина Л.В. «Международные стандарты в области прав человека: проблемы правовой дефиниции// Московский журнал международного права № 4. 2009, стр. 57-80, Тиунов О.И. Международно-правовые стандарты прав человека: развития и характерные черты // Российской юридический журнал, 2007, № 4, Международные трудовые стандарты и российское трудовое право: перспективы координации: монография /Э.Н. Бондаренко, Е.С. Герасимова, С.Ю. Головина и др. Под ред. С.Ю. Головиной, Н.Л. Лютова М. НОРМА: ИНФРА-М, 2016

Analoji anlayışı Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiya tərəfindən də verilir. Belə ki, qeyd olunur ki, beynəlxalq standart - standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilat tərəfindən qəbul edilən və ictimaiyyət üçün açıq olan standartdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiya (İEC) 1906-cı ildə yaradılmış yarı-hökumət (quasi-governmental) qeyri-kommersiya təşkilatıdır. İEC-in əsas funksiyası elektrik və elektrotexnika məhsulları üzrə konsensus əsaslı beynəlxalq standartların işlənilib hazırlanmasından ibarətdir. İEC, dünyada beynəlxalq standartların hazırlanmasını həyata keçirən Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (İSO) və telekommunikasiya sahəsində beynəlxalq standartların müəllifi Beynəlxalq Telekommunikasiya Birliyi (İTU) ilə birlikdə "Dünya Standartlar Kooperasiyasını- WSC (World Standards Cooperation) təşkil edir. İEC-də dünyanın müxtəlif şirkət, sənaye müəssisəsi, elmi-tədqiqat institutları və hökumət təşkilatlarından 20000-dək ekspert təmsil olunur. Təşkilatın 174 Texniki Komitəsi və 1000-dən artıq İşçi Qrupu fəaliyyət göstərir. Ekspertlərin fəaliyyəti məhsul, sistem və avanlıqların təhlükəsiz istifadəsi və istismarı, elektrik sərfiyyatında qənaətliliyin təmin olunması ilə ətraf mühitin mühafizəsi və insan həyatı və sağlamlığı üçün zərərin minimuma endirilməsi və ən müasir texniki innovasiyaların və həllərin tətbiqi vasitəsilə elektrotexnika sahəsində inkişafın təmin edilməsindən ibarətdir. Ölkələr təşkilatda Milli Elektrotexniki Komitələri vasitəsilə təmsil olunur.

Göstərilən fikirlər belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, beynəlxalq hüququ çərçivəsində beynəlxalq standartların anlayışı və mahiyyəti bir mənalı başa düşülmür. Beynəlxalq münasibətlərin ayrı-ayrı sahələrində "beynəlxalq standart" anlayışı konkret sahə üçün xas olan spesifik xüsusiyyətləri əldə edir.

Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun struktur bölməsi olan Uyğunluğun qiymətləndirilməsi departamenti 14.07.2017-ci il tarixindən məhsulların, işlərin və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması orqanı kimi ISO/IEC 17065 beynəlxalq standartının tələblərinə uyğun olaraq akkreditasiya olunmuşdur.

Departament Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına əsasən istehsal, idxal və ixrac olunan ərzaq və kənd təsərrüfatı, sənaye məhsullarının, eləcə də xidmət sahələrinin sertifikatlaşdırılması istiqamətlərində fəaliyyət göstərir.

Sertifikatlaşdırma fəaliyyəti bazar iqtisadiyyatının obyektiv tələblərindən olub beynəlxalq və dövlətlərarası standartların tələblərinə uyğun olaraq obyektivlik, şəffaflıq və qərəzsizlik prinsipləri əsasında istehlakçılara təqdim olunan məhsul və xidmətlərin müvafiq normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu müəyyən etmək və nəticədə də müştəri məmnunluğuna nail olmaq kimi mühüm məqsədlər daşıyır. Bu baxımdan Uyğunluğun qiymətləndirilməsi departamentinin əsas funksiyaları aşağıdakılardan ibarətdir:

- bazarda insan həyatı və ya sağlamlığına, ətraf mühitə və dövlətin əmlak maraqlarına birbaşa və mühüm təhlükə yaradan və ya mühüm zərər vuran məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) mövcudluğunun qarşısının alınması üçün məlumatlılıq;

- istehlakçılara məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) səriştəli seçilməsində köməklik;

- respublika müəssisələrinin və sahibkarlarının beynəlxalq iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıqda və beynəlxalq ticarətdə iştirakı üçün şərait yaratmaq.³³

Qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşma dövlətlərini və təşkilatların beynəlxalq standartlardan istifadə edilməsinə imkan verir. Heç də bütün mövcud olan və ya hazırlanan beynəlxalq standartlar hüququ qüvvəsinə görə məcburu xarakterə malik deyil.

2-ci sual üzrə nəticə

Bu sualda Standartlaşdırma haqqında AR Qanununa istinad etməklə standartın anlayışı verilmiş, onun növləri dövlət standartı, regional standart, beynəlxalq standart göstərilmişdir. Qeyd olundu ki, “beynəlxalq ticarətin fəaliyyət göstərməsini düzgün anlamaq üçün əmtəələr və xidmətlərin istehsalı və ticarəti üzrə ümumi qaydaları kimi beynəlxalq standartların yaradılması prosesinin tədqiqatının ən əsas və zəruri elementidir. Hüquq elmində beynəlxalq standartlar – əksər hallarda beynəlxalq hüququn insan hüquqları, beynəlxalq ekologiya hüququ, beynəlxalq hava hüququ və beynəlxalq əmək hüququ kontekstində nəzərdən keçirilir

³³ <http://azstand.gov.az/az/static/24>

Sual 3. İstehlakçılarının hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin müdafiəsi.

Mülki qanunvericilik əşyanın özgəninkiləşdirilməsi, xidmətin göstərilməsi və işin görülməsi ilə əlaqədar münasibətlərdə tərəflərin, o cümlədən, istehlakçının, hüquqlarının və qanunla qorunan mənafeələrinin müdaxiləsini nəzərdə tutur.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi ilə tək-cə mülki qanunvericilik deyil, eyni zamanda digər mövcud qanunlar da məşğul olur. Məsələn, «İstehsalatçıların hüquqlarının müdaxiləsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının (19 sentyabr 1995) Qanunu.

Bu qanun Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehlakçılar üçün bərabər şərait yaradılması məqsədi ilə alqı-satqı prosesində iş görülməsində və xidmət göstərilməsində istehlakçı ilə istehsalçı, satıcı ilə icraçı arasında münasibətlərin eyni cür tənzimlənməsinin, habelə istehlakçıların, hüquqlarının müdaxiləsini ümumi hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını və mexanizmini müəyyənləşdirir. Qanun BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş «İstehlakçıların maraqlarını müdafiə etmək üçün rəhbər prinsiplər» əsasında işlənmiş və Azərbaycan Respublikasında belə münasibətlərin dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmasına yönəldilmişdir.

Qanun istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və istehlakçıların hüquqları birbaşa göstərilmişdir. Belə ki, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi bu Qanundan və bu Qanuna müvafiq qəbul edilmiş normativ hüquqi aktlardan ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrində müəyyənləşdirilmiş qaydalar bu qanunda nəzərdə tutululardan fərqli olarsa, beynəlxalq müqavilələrin qaydaları tətbiq edilir.

İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə münasibətlərin iştirakçıları aşağıdakılardır:

istehlakçı — şəxsi tələbatını ödəmək məqsədi ilə mal, iş və xidmətlərdən istifadə edən, onları alan, sifariş verən, yaxud almaq və ya sifariş vermək niyyəti olan şəxsdir;

istehsalçı — mülkiyyət formasından və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq satış üçün mal istehsal edən müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkardır;

icraçı — iş görən, yaxud xidmət göstərən müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkardır;

satıcı — alqı-satqı əməliyyatı aparan, mal satan müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkardır;

Qanunda istehlakçıların aşağıdakı hüquqlara malik olmaları göstərilmişdir:

- malların (işlərin, xidmətlərin) və onların istehlakçısının, icraçısının və sataçısının sərbəst seçilməsinə;

- istehlak etdikləri malların (işlərin, xidmətlərin) lazımi keyfiyyətdə olmasına;

- malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizliyinə;

- malların (işlərin, xidmətlərin) miqdarı, çeşidi və keyfiyyəti haqqında dolğun və düzgün məlumat əldə etməyə;

- qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallarda lazımi keyfiyyəti olmayan, habelə, insanların satımlığına, həyatına təhlükəli olan malların (işlərin, xidmətlərin) vurduğu zərərin ödənilməsinə;

- öz hüquqlarının və qanuni mənafələrinin müdafiəsi üçün səlahiyyətli dövlət orqanlarına və məhkəməyə müraciət etməyə;

- ictimai təşkilatlarda (istehlakçılar birliyində) birləşməyə.

İstehlakçı münasibətin növündən, xarakterindən asılı olaraq, alıcı, kirayəçi, sifarişçi, dəyişdirən, sənəşin, icarəçi və s. qismdə çıxış edə bilər. Bu cür şəxsə çıxış etməsi hər bir konkret müqavilədə göstərilir və o, müqavilə üzrə mülki qanunvericiliyin nəzərdə tutduğu hüquqlara malik olur. Məsələn, alqı-satqı müqaviləsi üzrə istehlakçı (alıcı) satıcıdan alınmış malın keyfiyyətinin normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə uyğunluğu barədə və həmçinin mal haqqında satıcının təqdim etdiyi məlumata cavab verməsini tələb etmək hüququna malikdir.

Eyni hüquqları uyğunlaşdırılmış şəkildə yuxarıda sadalanın müqavilələr üzrə tərəflərə də şamil etmək olar.

İstehlakçı satıcıdan (istehsalçıdan, icraçıdan) alınmış malın (görölmüş işin, göstərilmiş xidmətin) keyfiyyətinin normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə uyğunluğu barədə və həmçinin mal (iş, xidmət) haqqında satıcının (istehsalçının, icraçının) təqdim etdiyi məlumata cavab verməsini tələb etmək hüququna malikdir.

İstehlakçıların həyatına, sağlamlığına və əmlakına, habelə, ətraf mühitin təhlükəsizliyinə dair mala (işə, xidmətə) aid tələblər normativ sənədlərlə müəyyən edilir.

Ayrı-ayrı mal qrupları (işlər, xidmətlər) üçün yuxarıda göstərilən tələblər Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

Satıcı (istehsalçı, icraçı) istehlakçıya keyfiyyəti normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə və həmçinin mal (iş, xidmət) haqqında istehsalçının (icraçının) təqdim etdiyi məlumata uyğun olan mal verməlidir.

Azərbaycan Respublikası ərazisinə idxal olunmuş malların (işlərin, xidmətlərin) lazımi keyfiyyətini təsdiq edən, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş sənəd olmalıdır.

İstehsalçı (icraçı) normativ sənəddə nəzərdə tutulan və ya istehlakçı ilə müqavilə əsasında malın (görölmə işin, xidmətin nəticələrinin) xidmət müddəti ərzində, belə müddətin olmadığı halda isə **10 il** müddətində təyinatı üzrə istifadə edilməsinə təminat verməlidir.

İstehsalçı, mallara texniki xidməti və onların zəmanətli təmirini, habelə texniki təmir və xidmət göstərən təşkilatlar üçün lazım olan həcmdə və çeşiddə ehtiyat hissələri ilə təchizini bütün istehsal müddəti ərzində mal (iş, xidmət) istehsaldan çıxarıldıqdan sonra isə xidmət müddəti ərzində, bu müddət nəzərdə tutulmayan hallarda isə **10 il** ərzində təmin etməlidir.

İstehlakçıların həyatına, sağlamlığına və əmlakınqa, habelə, ətraf mühintəhlükəsizliyinə dair mala (işə, xidmətə) aid tələblər normativ sənədlərlə müəyyən edilir. Satıcı (istehsalçı, icraçı) istehlakçıya keyfiyyəti normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə və həmçinin mal (iş, xidmət) haqqında istehsalçının (icraçının) təqdim etdiyi məlumata uyğun olan mal verməlidir.

Azərbaycan Respublikası ərazisinə icxal olunmuş malların (işlərin, xidmətilərin) lazımi keyfiyyətin təsdiq edən, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş sənəd (uyğunluq sənədi-sertifikat) olmalıdır.

İstehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi haqqında AR Qanununda zəmanət öhvcdəlikləri də təsbit olunmuşdur. Belə ki, istehsalçı (icraçı) malın (işin, xidmətin), həmçinin komplektləşdirici məmulatların qanunvericilikdə nəzərdə tutulan zəmanət müddəti ərzində, bu müddətlərin olmadığı hallarda isə müqavilə ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada normal işini (tətbiqini və istifadəsini) təmin edir.

Komplektləşdirici məmulatların zəmanət müddəti, qanunvericilikdə və ya müqavilədə ayrı cür göstərilməyibsə, malın (işin, xidmətin) özünün zəmanət müddətindən az olmamalıdır.

Zəmanət müddəti malın (işin, xidmətin) pasportunda və ya nişanlama kağızında (yarlıqda) və yaxud mala (işə, xidmətə) əlavə olunan digər sənəddə göstərilir.

Tez xarab olan və insanların sağlamlığına, həyatına və əmlakına, habelə ətraf mühitə təhlükə kəsb edən ərzaq məhsullarının, dərmanların, ətriyyat-kosmetika vasitələrinin, kimya məhsullarının və başqa malların (işlərin, xidmətlərin) üzərində (qablarında) və ya onlara əlavə edilən müvafiq sənədlərdə yararlılıq müddəti göstərməlidir. Yararlılıq müddəti ötmüş malların satışı qadağan edilir.

Zəmanət müddətləri, əgər alqı-satqı müqaviləsində ayrı müddət nəzərdə tutulmayıbsa, malın istehlakçıya verildiyi məqamdan, yararlılıq müddətləri isə hazırlandığı gündən hesablanır.

İstehlakçı satıcı (istehsalçı, icraçı) qarşısında zəmanət müddəti müəyyən edilməmiş mallarda aşkar olunmuş qusurlar barədə, *əgər müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa*, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdən gec olmamaq şərti ilə öz tələblərini irəli sürmək hüququna malikdir.

Zəmanətli təmir aparılarkən malın (işin, xidmətin) zəmanət müddəti onun təmirdə olduğu müddət qədər uzadılır. Göstərilən müddət istehlakçının qusurları aradan qaldırmaq tələbini irəli sürdüyü gündən hesablanır. Mal dəyişdirildikdə, zəmanət müddəti dəyişdirilmə günündən etibarən yenidən hesablanır.

İstehlakçı müqavilə və ya digər qaydalarla müəyyən olunmuş zəmanət müddəti ərzində aldığı malda qüsür və ya saxtalaşdırma aşkar edərsə, öz istəyinə görə satıcıdan və ya istehlakçıdan aşağıdakıları tələb etmək hüququna malikdir:

- lazımi keyfiyyətli mala dəyişdirməyi;
- satış qiymətini uyğun məbləğdə azaltmağı;
- malın qaldırılmasını və ya qusurların aradan qaldırılması üçün istehlakçının və ya üçüncü şəxslərin çəkdiyi xərclərin əvəzinin ödənilməsini;
- malın, həmin mala uyğun digər modeli (markalı, tipli) mal ilə, dəyəri yenidən hesablanma şərti ilə əvəz edilməsini;
- müqavilənin ləğv edilməsini və çəkdiyi zərərli ödənilməsini.

Satıcı (icraçı) istehlakçıdan lazımi keyfiyyəti olmayan malı geri götürməyə və yuxarıda göstərilən istehlakçının tələblərindən birini yerinə yetirməyə borcludur.

İri qabaritli və ağırçəkili malların istehlakçıdan satıcıya (icraçıya) qaytarılması və dəyişdirilərək yenidən istehlakçıya çatdırılması satıcının (icraçının) hesabına həyata keçirilir.

İstehlakçının malı dəyişmək gələbi, mal olduqda dərhal yerinə yetirilməli, zərurət olduqda onun keyfiyyəti, müvafiq tələb verilən andan 14 gün müddətində yoxlanılmalı və ya tərəflər arasında razılaşdırılmış müddət ərzində dəyişdirilməlidir.

İstehlakçının malı dəyidirmək tələbi, mal olmadıqda müvafiq ərizənin verildiyi andan iki ay müddətində ödənilməlidir.

İstehlakçı müqavilə və ya digər qaydalarla müəyyən olunmuş zəmanət müddəti ərzində aldığı maldə qüsurlar və ya saxtalaşdırma aşkar edərsə, öz istəyinə görə satıcıdan və ya istehsalçıdan aşağıdakıları tələb etmək hüququna malikdir:

- lazımi keyfiyyətli mala dəyişdirməyi;
- satış qiymətini uyğun məbləğdə azaltmağı;
- malın qüsurlarının icraçının (satıcının, istehlakçının) hesabına aradan qaldırılmasını və ya qüsurların aradan qaldırılması üçün istehlakçının və ya üçüncü şəxslərin çəkdiyi xərclərin əvəzinin ödənilməsini;
- malın, həmin mala uyğun digər modelli (markalı, tipli və i. a.) mal ilə, dəyəri yenidən hesablanma şərti ilə əvəz edilməsini;
- müqavilənin ləğv edilməsini və çəkdiyi zərərin ödənilməsini.

Satıcı (icraçı) istehlakçıdan lazımi keyfiyyəti olmayan malı geri götürməyə və bu maddənin birinci bəndində göstərilən istehlakçının tələblərindən birini yerinə yetirməyə borcludur.

İri qabaritli və ağırçəkili malların istehlakçıdan satıcıya (icraçıya) qaytarılması və dəyişdirilərək yenidən istehlakçıya çatdırılması satıcının (icraçının) hesabına həyata keçirilir.

İstehlakçının malı dəyişmək tələbi, mal olduqda dərhal yerinə yetirilməli, zərurət olduqda onun keyfiyyəti müvafiq tələb verilən andan 14 gün müddətində yoxlanılmalı və ya tərəflər arasında razılaşdırılmış müddət ərzində dəyişdirilməlidir.

İstehlakçının malı dəyişdirmək tələbi, mal olmadıqda müvafiq ərizənin verildiyi andan iki ay müddətində ödənilməlidir.

Göstərilən müddət ərzində malı dəyişdirmək mümkün olmadıqda, istehlakçı satıcı (istehsalçı) qarşısında bu maddənin birinci bəndinin ikinci, üçüncü, dördüncü və beşinci abzaslarında nəzərdə tutulmuş digər tələblərin yerinə yetirilməsini tələb edə bilər.

Qüsurlu mal lazımi keyfiyyətli, eyni modelli (markalı, tipli və i.a.) mala dəyişdirilərkən qiymət dəyişərsə, istehlakçı qiymət fərqini ödəmir.

Qüsurlu mal lazımi keyfiyyətli, eyni əlamətləri olan, lakin başqa modelli (markalı, tipli və i.a.) mala dəyişdirilərkən qiymətlər dəyişdikdə, malın dəyəri göstərilən malın alındığı vaxt qüvvədə olmuş qiymətlər əsas götürülməklə yenidən hesablanır.

Müqavilə ləğv edildikdə, istehlakçı ilə hesablamalar mala qiymətlər artan hallarda eyni dərəcəli malların qiymətlərinin artması nəzərə alınmaqla, qiymətlər

aşağı düşdükdə isə malın alındığı vaxt dəyəri əsas götürülməklə aparılır.

İstehlakçıya keyfiyyətsiz ərzaq malı satılan halda, keyfiyyətsizlik malın yararlılıq müddəti ərzində aşkar olunubsa, satıcı həmin malı keyfiyyətli mala dəyişdirməli və ya malın dəyərini məbləğini qaytarmalıdır.

Belə hallarda istehlakçı ilə hesablaşma bu maddənin 4-cü bəndində göstərilən qaydada aparılır.

İstehlakçı malın qüsurlu əvəzsiz olaraq aradan qaldırılmasını tələb edərsə, qüsür 14 gün ərzində və ya tərəflərin razılığı ilə başqa müddətdə aradan qaldırılmalıdır.

İstehlakçının tələbi ilə satıcı (icraçı) məişət texnikasının və nəqliyyat vasitələrinin təmir edildiyi və ya dəyişdirildiyi müddət üçün ona əvəzsiz olaraq (evinə çatdırmaqla) oxşar mal verməlidir.

Təmir (dəyişdirmə), habelə malın qüsurlarının aradan qaldırıldığı və ya dəyişdirildiyi müddət üçün oxşar malı vermək tələbinin yerinə yetirilməsi (14 gün) ləngidildikdə satıcı (icraçı) istehlakçıya mal verməklə bir vaxtda, müəyyən edilmiş müddətin ötürüldüyü hər gün üçün ona malın satış qiymətinin bir faizi məbləğində dəbbə pulu ödəyir.

İstehlakçının tələbinə, qəbz, mal və ya kassa çeki, zəmanət müddəti olan mallar üzrə isə texniki pasport və ya onu əvəz edən digər sənəd təqdim edildikdə baxılır.

Satıcı istehlakçıya mal satarkən ona qəbz, mal, kassa çeki və ya digər yazılı sənəd verməlidir.

İstehlakçı ona verilən texniki pasportu və ya onu əvəz edən digər sənədi itirərsə, onların bərpası qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada həll edilir.

İstehsalçı istehlakçının mala olan iddiasını aradan qaldırmaq üçün satıcının sərf etdiyi xərcləri ödəməlidir.

Azərbaycan Respublikasından kənarında istehsal olunmuş və ya vasitəçilərdən alınmış mallar barəsində bu maddənin birinci bəndində müəyyən edilmiş tələblər satıcının hesabına ödənilir.

Əgər satıcı, istehsalçı (onların funksiyalarını yerinə yetirən müəssisələr) malın qüsurlarının istehlakçı tərəfindən istifadə və ya saxlanma qaydalarının pozulması, üçüncü şəxslərin hərəkətləri və ya təbii fəlakət nəticəsində əmələ gəldiyini sübuta yetirərsə, istehlakçının bu maddədə nəzərdə tutulan tələbləri təmin olunmamalıdır.

İstehlakçı malın keyfiyyətinin yoxlanmasında şəxsən, yaxud öz nümayəndəsi vasitəsilə iştirak etmək hüququna malikdir.

İstehlakçının tələbinə qəbz, mal və ya kassa çeki zəmanət müddəti olan mallar üzrə isə texniki pasport və ya onu əvəz edən digər sənəd təqdim edildikdə baxılır.

Satıcı istehlakçıya mal satarkən ona qəbz, mal, kassa çeki və ya digər yazılı sənəd verməlidir.

İstehlakçı ona verilən texniki pasportu və ya onu əvəz edən digər yazılı sənəd verməlidir.

İstehlakçı ona verilən texniki pasportu və ya onu əvəz edən digər sənədi itirərsə, onların bərpası qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada həll edilir.

İstehlakçı malın keyfiyyətinin yoxlanmasında şəxsən, yaxud öz nümayəndəsi vasitəsilə iştirak etmək hüququna malikdir.

«İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi» haqqında AR Qanununda istehlakçıya malın, işin və ya xidmətin qüsurları (və ya digər səbəblərdən) nəticəsində vurulan zərərə görə həm əmlak, həm də mənəvi məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da növbəsində istehlakçının hüquqlarının və qanunla qorunan mənafeinin müdaxiləsi deməkdir.

Qeyd olunanlar barədə qanunda yazılır ki, malın (işin, xidmətin) konstitusiyaya, istehsal, resent və başqa qüsurları nəticəsində istehlakçının həyatına, sağlamlığına və ya əmlakına dəymiş zərər, qanunvericilikdə daha yüksək məsuliyyət nəzərdə tutulmayıbsa, günahkar tərəfindən istehlakçıya tam ödənilməlidir.

İstehlakçıların qanunla nəzərdə tutulan hüquqlar istehsalçı (icraçı,satıcı) tərəfindən pozularsa, istehlakçıya dəyən mənəvi ziyan təqsirkar tərəfindən ödənilməlidir. Ödənilən ziyanın dəyəri, qanunda başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidmətinin fəaliyyətini təmin etmək məqsədi ilə və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 25 dekabr tarixli 203 nömrəli Fərmanının 2.3-cü bəndinin icrası ilə bağlı “Azərbaycan Respublikasında ticarət, ictimai iaşə, məişət və digər növ xidmət Qaydaları” hazırlanmış və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 3 aprel tarixli 94 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bu Qaydalar istehlakçılarla Azərbaycan Respublikasında ticarət, ictimai iaşə, məişət və digər növ xidmət sahəsində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslər arasında alqı-satqı və digər xidmətlərin göstərilməsi ilə əlaqədar yaranan münasibətləri tənzimləyir.

Ticarət (xidmət) fəaliyyətinə olan ümumi tələbləri təsbit edən Qaydalarda qeyd olunur ki, hər bir ticarət (xidmət) obyektinin giriş qapısında (ön tərəfdə) onun adını, mənsubiyyətini və iş rejimini əks etdirən lövhə asılmalıdır. Fermer mağazalarının lövhələrində əlavə olaraq xüsusi tanıtıcı və fərqləndirici loqotip yerləşdirilməlidir. Birbaşa aid olduğu ticarət (xidmət) obyektlərinin giriş hissəsində, fasadında (divarında, hasarında) yerləşdirilən və həmin obyektlərin adını, mənsubiyyətini, fəaliyyət növünü, ünvanını və iş rejimini istehlakçıya çatdıran sayı 1-dən, ümumi ölçüsü 1 kvadratmetrdən artıq olmayan lövhələr (yazılar) reklam qurğuları və yerləşdirilməsinə icazə alınması tələb olunan reklam hesab edilmir. Etil (yeyinti) spirtinin, alkoqollu və energetik içkilərin və ya tütün məmulatlarının satışını həyata keçirən ticarət (xidmət) obyektlərinin giriş hissəsində etil (yeyinti) spirtinin, alkoqollu və energetik içkilərin və ya tütün məmulatlarının yetkinlik yaşına çatmayanlara satılmasının qadağan edildiyini əks etdirən elan yerləşdirilməlidir. Ticarət (xidmət) obyektinin mülkiyyətçisi və ya rəhbəri (satıcısı) istehlakçının tələbi ilə dövlət qeydiyyatı və onu qeydə alan orqan haqqında, fəaliyyətinə lisenziya və ya icazə tələb olunduğu hallarda isə lisenziyanın və ya icazənin nömrəsi, əgər varsa icazənin müddəti və onu verən orqan haqqında məlumat verməlidir. Daimi yerləşdiyi yerdən kənarında ticarət

fəaliyyəti həyata keçirilən hallarda da analoji məlumat istehlakçının nəzərinə çatdırılmalıdır. İctimai iaşə obyektlərinin mülkiyyətçisi və ya rəhbəri (satıcısı) qida təhlükəsizliyi qeydiyyatına alan orqan və dövlət qeydiyyatı haqqında məlumat verməlidir. Daimi fəaliyyət yerindən kənarında satıcını təmsil edən nümayəndənin üzərində soyadı, adı, atasının adı və onun haqqında digər məlumatlar əks olunmuş, vəsiqəsi məsul şəxsin imzası və möhürü ilə təsdiq edilmiş olmalıdır.

3-cü sual üzrə nəticə:

Bu sualda istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin hüquqi əsasları, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin forma və üsulları, o cümlədən istehlakçı, satıcı, icraçı kimi anlayışlar təhlil edilmiş, ticarət və xidmət sahələrində ticarətin aparılması qaydası göstərilmiş və istehlakçıların hüquqları sadalanmışdır.

NƏTİCƏ

Beləliklə, biz bu mövzuda sahibkarın istehsalat fəaliyyətinin hüquqi nizama salınması üzrə konkret olaraq **üç sual ətrafında** açıqlama verdik.

Məlum oldu ki, müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində bütün mövcud qanunlar sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin hüquqlarını və qanunla qorunan mənafələrini müdafilə etməklə bərabər, onların strukturunu və fəaliyyət istiqamətlərini də tənzimləyir.

Sualların, mümkün qədər mövcud qanunlar əsasında açıqlanmasına səy göstərilmişdir.